

Monument als pagesos aixecat a la Vall de Bas amb motiu de la commemoració del 500è aniversari de la sentència de Guadalupe.

El 500è. aniversari de la Sentència de Guadalupe: els usos polítics d'una commemoració

EVA SERRA I PUIG

La història política del nostre país es va convertint en un rosari de commemoracions i aniversaris de fets històrics. La necessitat obliga, i n'hi ha de substancials a les reivindicacions nacionals, l'onze de setembre, el 25 d'abril... i de substancials a les reivindicacions socials, com l'1 de maig, que serveix també per a demostrar que les commemoracions històri-

ques no són pas vicis nacionals de mites alienants.

Ara bé, també darrerament s'ha abusat d'aquesta tendència a l'aniversari —si més no recordem com recentment un membre de les institucions autonòmiques commemorava sense gaire vergonya el 700è. aniversari de la batalla del Coll de Panissars— i potser, en tot cas, era i és millor continuar recordant el 7 de novembre, encara que només sigui per recordar una derrota més i per reivindicar una catalanitat força malmesa més enllà de les Alberes.

Una commemoració gens reivindicativa

Ara ha tocat als remences, però curiosament aquesta commemoració ha vingut acompanyada de ben pocs valors reivindicatius. Hom hi ha festejat molt més una pau social en versió pairalista que no pas unes lluites socials agràries.

En la situació en què es troba la pagesia a casa nostra, no hauria estat de més fer-ne una eina de reivindicacions. La pagesia actual a casa nostra —i sense oblidar que no és un bloc homogeni— té molts

problemes a les espatlles. Es troba sense un ple reconeixement institucional del sindicalisme agrari; sense el reconeixement de l'explotació familiar agrària en els organismes institucionals, i privats de la CEE; amb un preu excessiu del gas-oil; amb un tractament fiscal com si molts o tots fossin uns opulents empresaris; amb greus discriminacions en el terreny de la seguretat social, a nivell tant de les pagues com de la cotització; sense que el Ministeri els faci cas quan exigeixen canvis globals i de sentit social en la fiscalitat agrària; sense eines legals que els permetin endegar una mútua d'assegurances agràries; amb un cooperativisme mal-mès i maltractat a causa de la legislació estatal i del caciquisme institucionalitzat de les Cambres Agràries; amb un patrimoni sindical històric que continua confiscat; i sense cap política social i econòmica d'adequació per continuar aixecant el cap després de la integració a les sofisticades lleis capitalistes d'un Mercat Comú que —a més— està fent aigües. La pagesia, amb aquestes i altres coses, podia haver participat del record d'aquest fet històric i fer-ne un terreny també d'expressió de les seves reivindicacions. Però la pagesia, que posà en evidència les seves reivindicacions amb mobilitzacions el mes de febrer passat, ha estat, com a tal, absent del cinc-centè aniversari de la Sentència Arbitral de Guadalupe. La seva presència tal vegada hauria servit no tant per cantar les relatives excel·lències de la Sentència com per ajudar amb els seus problemes actuals a situar les reivindicacions històriques, en bona part força llimades en la Sentència, i per demostrar que no tot foren flors i violes. Hauria pogut servir als historiadors per a debatre amb sectors lligats pel treball a la terra coses que, malgrat trobar-se en un passat llunyà, com tota lluita social —en aquest cas unes guerres pageses—, conté moltes lliçons encara avui vàlides. Ja comencem a saber que molts dels remences del XV foren propietaris grossos el XVIII, que noves classes socials agràries pobres i sota l'explotació dels ex-remences havien d'aparèixer —si més no— després de 1486. Prou que sabem també que no tothom va jugar el mateix paper el 1486, com també que no tothom era pagès amb possibilitats d'esdevenir gros propietari el XVIII. Hauria estat bo que els pagesos d'avui haguessin

fet ús de l'aniversari per extreure'n lliçons històriques, per fer aclariments socials i per reforçar reivindicacions actuals.

Però l'aniversari, en canvi —i possiblement amb la més bona voluntat dels consistoris implicats—, ha agafat un to més aviat apològic i institucional que no pas reivindicatiu. És veritat també que els historiadors no ens hem escapat ni ens estem escapant del caràcter institucional de la commemoració —com passarà d'aquí a pocs anys amb l'aniversari de la Revolució Francesa—, perquè poca cosa hi ha que faciliti en el nostre teixit social una relació entre estudiosos i pagesos, i en canvi, n'hi ha moltes més que faciliten la vinculació orgànica amb els esquemes institucionals.

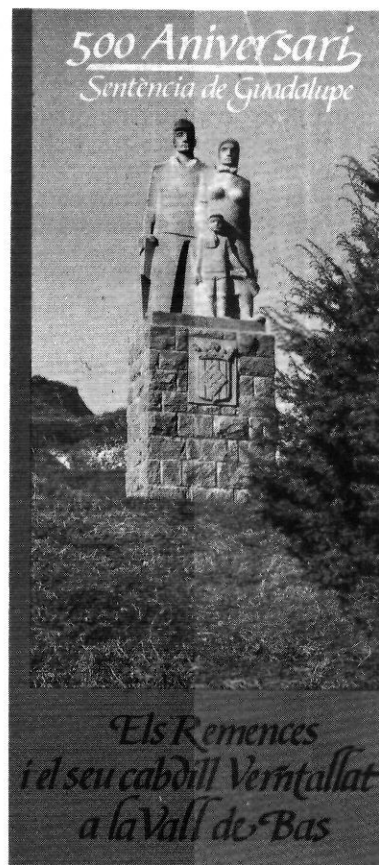
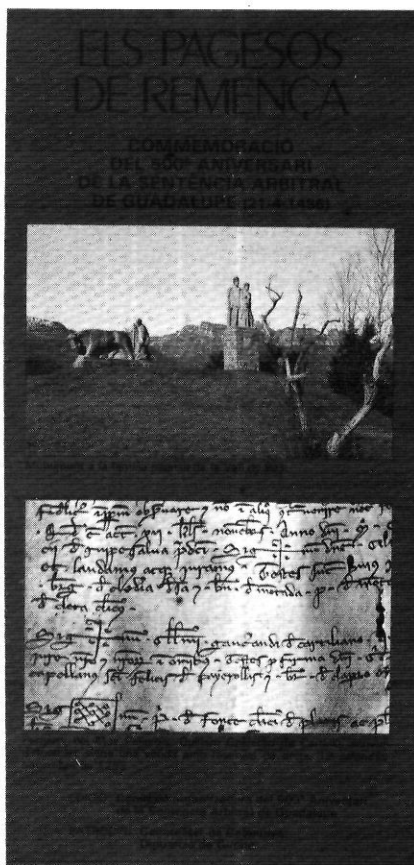
Una interpretació unívoca

Això explicaria que aquest Cinquè Centenari hagi optat per una interpretació unívoca del triomf de la classe pagesa en aquelles dates, interpretació que va bé sobretot per a aquells que avui diuen el mateix en relació amb l'actual democràcia. Ben poques referències s'han

fet a les aspiracions materials globals dels pagesos del XV. Ben poques referències a la destrucció dels pagesos radicals. Ben poques referències a la repressió subsegüent a la sentència. Ben poques referències a l'atemptat sofert a Barcelona per Ferran el Catòlic a mans del remença Joan de Canyamars l'any 1492.

Fan una mica de basarda les visions unívokes, exactament com han fet basarda fa quatre dies les diverses commemoracions del començament de la guerra civil a casa nostra, on vencedors i vençuts semblaven formar part d'un mateix sac victimari amb divisions i fissures desproveïdes de sentit, o commemoracions com la d'una notable revista d'història que s'ha limitat a recordar la guerra civil a partir exclusivament del cinquantè aniversari d'una organització política.

Hom es pregunta ben sovint sobre la veritat històrica. El plet remença seria un d'aquests moments del passat —que pel seu valor universal en el temps i l'espai no prescriu, com no prescriuen els fets de la nostra guerra civil per més que s'hi entestin amb funerals litúrgics els nostres polítics— on la veritat històrica s'està mostrant si no dub-

Fulletts editats amb motiu de la commemoració d'enguany.

comas pages bar traydor mal.

Atemptat al rei Ferran el Catòlic pel remença Joan de Canyonars
l'any 1492 (Dibuix del "Dietari del Consell de la Ciutat de Barcelona".)

tosa, si amb dificultats d'interpretació. En bona part això es deu no solament a les dificultats objectives de situar i interpretar els fets, sinó perquè també en tota interpretació històrica hi ha un component ideològic i una opció de la qual ningú no s'escapa ni n'està immunitzat. Hi ha un fet històric —en el tema que ens ocupa— en el qual tothom pot estar d'acord, i és que per exemple la sort dels moviments pagesos husites de Bohèmia enfront de la noblesa fou força diferent de la dels remences de casa nostra. La pagesia catalana a final del XV va aconseguir fer del domini útil una eina de dinamització econòmica i social, i tothom pot estar d'acord que a final del XV la pagesia catalana, després d'un llarg procés de lluita, alliberava noves energies socials enfront del sistema feudal. Ara bé, aquesta veritat històrica no es pot adoptar com un fet exclusiu, perquè tot fet històric té les seves pròpies contradiccions, i és en les anàlisis d'aquestes contradiccions que podem trobar interpretacions diferencials, si no antagòniques i oposades. Hi ha hagut i hi ha divergències interpretatives en relació amb la sentència del 1486, en relació amb el combat menat per la pagesia, en relació amb les pròpies

reivindicacions pageses, en relació amb la identificació de la naturalesa exacta, socialment parlant, de l'acord de 1486 —victòria / derrota—, en relació amb el paper jugat per la monarquia durant el contenciós i en la mateixa sentència... Guerres remences? Guerres pageses? Remença i/o pagès expressa una categoria indiferenciada? Un sol ple: llibertat jurídica?, més d'un contenciós: llibertat jurídica i propietat?... Hi ha qui ha dit que el 1486 no significa apenes res perquè la situació ja estava històricament donada de feia temps. Hi ha qui pensa que el 1486 tingué la funció de propiciar una pau social sense comprometre una propietat feudal amenaçada. En tot cas, l'emfiteusi es convertia en un sistema que d'una banda aplegava molts drets feudals més enllà del mer cens emfitèutic, i que de l'altra comptava amb una eina —la capbreuació— per refer títols i dominis i evitar l'erosió de la renda feudal. Hi ha qui ha vist el 1486 com una rotunda victòria remença, tot i que no tothom sortí d'aquella guerra social amb les mateixes condicions econòmiques. Però tot i aquestes dificultats d'interpretació, la commemoració institucional ha tendit a reforçar una visió apologetica de la Sentència. S'ha

oblidat que la pagesia havia anat més enllà del que suposava la Sentència arbitral de 1486, que les jurisdiccions de baró restaven en peu, que no hi hauria hagut pacte social sense guerra social, que la pau social no fou la pau social de tots, que més d'un quedà descontent i que molts restaren en una greu desigualtat dins el marc d'aquest nou equilibri social; que al costat de l'ex-remença benestant de l'Empordà hi havia el pagès pobre carregat de drets feudals de la senyoria de Poblet o de la Castellania d'Amposta.

El mite de la Sentència de Guadalupe

Però la Sentència de Guadalupe ha esdevingut mite i a més, un dels pocs mites de la nostra Història que no són una mera i rotunda derrota, i no se l'ha volgut pas rebaixar ni aigualir. I evidentment, hi ha aspectes prou positius que no volem aigualir, com tot allò que la precedí i que forma part del patrimoni històric de lluita del nostre poble: ocupació de castells i forteses, abolicció temporal *de facto* de la renda feudal. Tot allò que ens permet situar la pagesia com a protagonista acti-

va de la història, no com a mera força de treball, sinó com a agent actiu de transformació social. En aquest sentit, a penes recordar, o no evocar, el rei és de bon gust històric. Però també cal advertir que institucionalment s'ha recordat més Verntallat que Joan Sala. D'acord que es recordin els síndics que signaren la sentència, però ¿per què no recordar també els condemnats de la sentència que són de Batet, de Porqueres, de la Selva, de Caçà, de la Bisbal, de Montornès, de Mataró, de Montbuí, de Calonge, d'Olot... entre els quals hi ha el criat de Verntallat, i com qui diu famílies senceres com els Sala, o els germans Vilallonga o una pila de pagesos de Caçà...?, per què no recordar que hi hagué foragitats de Pau i Treva? És interessant repassar aquesta part de la Sentència: hi ha foragitats de Pau i Treva perquè "... se son levats, en gran nombre e armada, e han feta guerra pública en lo dit Principat" i "postposada tota temor de Deu e nostre" han ocupat castells, han matat, han enderrocat fortalises, han cremat esglésies, "e si tals actes restavan impunits, seria de Deu molt gran deservici, e de nostra magestat ofensa molt gran, e eximpli pera mal ha fer, e viure molt pernicios, e axí, volent las tals audàcias e temeritats castigar, e punir, per que als mals factors sie càstic, e als altres eximpli, considerant que entre los dits delinqüents e crimosos a alguns,

que no han temut ésser principals, sis vol caporals... e altres qui adherint als sobre dits donaren pera fer, e perpetrar los dits crims, e delictes, consell, favor e ajuda, perçò als continguts e anomenats en una scedula per nos liurada al nostre secretari (entorn d'una setantena de noms), dejús scrit, e fermada per nos, la qual aprés de ésser promulgada la present sentència per nostra reyal majestat manam sie publicada e intimada a les dites parts, ensemps ab la dita sentència, com a part de aquella... per tant condemnem los sobre dits, e quiscun dells a mort corporal, en aquesta manera, que en qualsevulla part que trobats seran, per aquells a qui nos manarem sien presos, publicament penjats, e escuarterats, e los bens de ells axi mobles com immobles confiscats, a nostre reyal fisc, salvo la propietat dels masos al senyor o senyors dels dits pagesos de remença pertanyents", es reservava no obstant, si convé, l'ús de la misericòrdia, "perquè la multitud encara que sie menys de culpa, no deu criminalment en las persones ésser punida, ans quant a les penes personals misericòrdia se deu haver".

No tenim per què postergar els mites de la nostra història, però si 1486 és mite, no ho és per allò que s'estipulà a Guadalupe, sinó que ho és pel nivell reivindicatiu, per la capacitat de la lluita i per la competència d'organització que la pageisia mostrà i saber menar amb totes

les seves contradiccions socials i econòmiques que es vulguin, en el curs d'un llarg segle i escaig; si ha esdevingut mite és perquè la simbologia del descontent i de la lluita —la crema de collites, l'excavació de fosses, l'erecció de creus...— impressionen per la seva contundència, més que no pas el paper que se signà en una població llunyana i en una llengua més estranya als pagesos que el llatí.

Hi ha qui diu que és fer anacronisme concedir patent de lluita anti-feudal i no només de lluita anti-servil a les guerres pageses del XV. Anacronisme o no, el fet d'ocupar castells el XV pot tenir el mateix sentit que ocupar fàbriques el XX, i ja sabem que no per això s'ha acabat amb el capitalisme, i pel fet de no acabar amb el capitalisme no podem concloure que això no estava en l'esperit i la voluntat de la classe obrera.

El plet remença és un debat obert

Aquest podria haver estat un Cinc-centè aniversari no pairalista —un cinc-centè aniversari de 1486— si les coses a casa nostra en el darrer quart del segle XX haguessin anat d'una altra manera

Tot i amb això, els esforços que s'han fet des d'Olot a la Bisbal o des d'Olot a Amer són valuosos, perquè dubtem també que les institucions s'haguessin decidit a abordar el tema sense l'existència d'una inquietud popular, la mateixa que, neguitejada per la situació política actual, s'acosta a la història local perquè continua volent saber, comprendre i transformar. Benvinguts siguin, doncs, tots els esforços de la història local i els esforços del Centre d'Estudis Remences, ja que si més no, la seva existència suposa el reconeixement que encara hi ha moltes lectures històriques a fer i que no hi ha conclusions definitives sobre el tema. El plet remença continua sent —i això és bo— un debat obert.

Inauguració d'una placa commemorativa en el Mas Verntallat (les Preses) el dia 20 d'abril del 1986.

Eva Serra és historiadora, professora de la Universitat Autònoma de Bellaterra.